

GORDANA BLAGOJEVIC'

**Δρ. Εθνολογίας και Ανθρωπολογίας
Εθνογραφικό Ινστιτούτο της Σερβικής Ακαδημίας
Επιστημών και Τεχνών (Βελιγράδι, Σερβία)**

**ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ
ΞΩΤΙΚΑ ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΛΕΡΟΥ – ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΤΟΥ
ΡΟΛΟΥ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ**

Αντικείμενο αυτής της μελέτης είναι σύγχρονες αφηγήσεις για τα φαντάσματα και εν γένει τα ξωτικά στο νησί της Λέρου¹. Η εργασία συντάχθηκε βάσει επιτόπιας έρευνας κατά την περίοδο 2011- 2014. Ντόπιοι αφηγούνται τις εμπειρίες τους από διάφορα είδη στοιχειών κατά την περίοδο από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι σήμερα. Ορισμένες αφηγήσεις προέχονται από εμπειρίες άλλων (κυρίως των γονέων των αφηγητών), από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα μέχρι σήμερα.

Θα ήθελα εδώ να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την κυρία Όλγα Τυρίκου από τη Λέρο για τις πληροφορίες που μου έδωσε για τη μελέτη αυτή, καθώς και για τη θερμή φιλοξενία της στο σπίτι της στο νησί. Ανεκτίμητη βοήθεια μου προσέφερε και η κυρία Πία Σοφία Κόρεν από τη Δανία με σχετικές πληροφορίες για τουρίστες από την Δανία.

Στις εν λόγω αφηγήσεις διακρίνουμε διάφορα είδη φαντασμάτων και ξωτικών. Στην πρώτη ομάδα ανήκουν οι σχετικές με «ακάθαρτα πνεύματα»· η δεύτερη περιλαμβάνει αφηγήσεις για φαντάσματα στρατιωτών που σκοτώθηκαν στις μάχες για την απελευθέρωση του νησιού κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Άλλες, πάλι, αφορούν γυναίκες που υπνοβατούν και γι' αυτό θεωρούνται φαντάσματα. Στις τελευταίες δεκαετίες κίνητρο για μερικούς τουρίστες από την Δανία για να έρθουν στη Λέρο είναι η αναζήτηση ασυνήθιστων εμπειριών σχετικών με το «υπερφυσικό» και τα πνεύματα εν γένει.

Αφηγήσεις για «ακάθαρτα πνεύματα»

Στις αφηγήσεις αυτές συναντάμε διάφορα είδη ξωτικών. Κάποια είναι στοιχεία που πιάνονται με τους περαστικούς στον χορό και τους αναγκάζουν να χορεύουν μέχρι να παραλύσουν και να νομίζουν ότι θα πεθάνουν από εξάντληση.

¹ This paper is the result of Project no. 177022: *National culture of Serbs between the East and the West*, by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

Το στοιχειό που χορεύει

«Μια φορά ο πατέρας μου κατέβαινε στο καΐκι, στη θάλασσα. Ήταν «άσχημη ώρα». Λίγο πριν κατέβει, τον έπιασε το στοιχειό και χόρευε, χόρευε μέχρι που τον παράλυσε. Συνήθως οι ψαράδες έχουν μαχαίρι πάνω τους. Ο πατέρας μου έκανε ένα κύκλο γύρω του με το μαχαίρι, κάτω στη γη, έμεινε μέσα και έκαμνε τον σταυρό του και έμπηξε το μαχαίρι. Αυτό τον έσωσε, τον άφησε το στοιχειό. Τον είχε να πεθάνει από τον χορό!».

Στην άλλη ομάδα ανήκουν τα ακάθαρτα πνεύματα που κάποιοι τα έβλεπαν από μακριά (π.χ. μαυράκια, γουρλάκια) ή άκουγαν μόνο τον θόρυβό τους. Σ' αυτά συγκαταλέγονται και νεκροί οι οποίοι δεν ήταν χριστιανοί ή, κατά την λαϊκή δοξασία, τους «έλειπε κάτι» κι έτσι, μη μπορώντας να ησυχάσουν, σηκώνονταν τη νύχτα και τρώμαζαν τους ζωντανούς.

Μαυράκια που γνέφουν και νεκροί που περπατάνε

«Εκείνα τα χρόνια δούλευαν τη νύχτα για να βγάλουν μεροκάματο. Ο πατέρας μου ταξίδευε, αλλά δεν έβλεπε τίποτα στη θάλασσα. Εδώ στη στεριά είχε «άσχημες ώρες». Η «άσχημη ώρα» είναι τα μεσάνυχτα. Αν ο νεκρός δεν ήταν χριστιανός και δεν είχε τα θελήματα όλα, τη νύχτα σηκώνεται και φωνάζει. Τον εβλέπεις και μπρος σου. Καμιά φορά βλέπεις μια σκιά. Έβλεπαν στοιχειάκια, κοντά - μεγαλώναν, μικραίνουν ή έβλεπαν μαύρους, μαύρα φαντάσματα. Από μακριά γνέβανε² μαβράκια».

Το γουρλάκι

«Ένας άλλος ξάδελφός μου ψαράς, πήγε δύο η ώρα στην τράτα και είδε ένα γουρλάκι. Όπως πήγαινε αυτός στον δρόμο, το γουρλί πήγε μπρος του. Αυτό ήταν μικρό γουρλί, αλλά είχε και στοιχειά που είναι σαν τους νάνους. Μια στιγμή αντί το γουρλί άκουσε ντενεκέδες. Μετά πήγαν κι έριξαν αγιασμούς εκεί. Ο ξάδελφος εφοβήθη να στρίψει, γιατί κάνουν και σημάδια αυτά. Έβγαλε το μαχαίρι - «να του καρφώσω» - λέει - «μια, να φύγει». Έκαμνε το σταυρό του και λέει «μα δεν λέω το Πάτερ ημών;» Κι έτσι την γλίτωσε».

Σε ορισμένες αφηγήσεις, πάλι, εμφανίζονται και πνεύματα που δεν είναι κακά, αλλά μοιάζουν περισσότερο με τους αγίους της χριστιανικής λατρείας. Όμως και σ' αυτά πολλές φορές δεν είχαν εμπιστοσύνη.

Η γυναίκα με τα άσπρα

«Ο άντρας μου, όταν ήταν μικρός, μέναν στην Αγία Παρασκευή. Τα παιδιά παίζαν έξω από την εκκλησία με αυτά τα στρογγυλά μπαλάκια.

² Στην τοπική διάλεκτο σημαίνει «γνέφουν».

Στην κοινή είσοδο της εκκλησίας είδαν μια όμορφη ψηλή γυναίκα μέσα στ' άσπρα. Παρασκευή ήταν. Αυτό ήταν θαύμα».

Το μαύρο κρουπί³

«Εκεί στον Παντέλη, η μάνα μου όπως κοιμούνταν με τον πατέρα μου, είδε τη νύχτα έξω από την πόρτα ένα φως να λάμπει, τρία κεριά. Ήταν μεσάνυχτα. Μια φωνή τής λέει –“Άννα, βγες αυτήν την ώρα έξω απ' το παράθυρό σου, αλλά δεν θα βγάλεις κουβέντα απ' το στόμα σου, να μη μιλήσεις. Θα σκάψεις και θα βρεις θησαυρό”. Το φως άναβε κι έσβηνε. Λέει του πατέρα μου - ενώ της είπε η φώνη “μη μιλήσεις” -“Αντώνη, εκεί είναι μια πολύ ωραία γυναίκα, κούκλα είναι, με φώναζε απ' όζω”. Της λέει εκείνος “κοιμήσου!”. Περνάει καμία ώρα και πάλι της φωνάζει μια φωνή “θα χάσεις!”. Δεν έβγαине ο πατέρας μου και φοβόταν κι εκείνη. Πέρασε. Την άλλη μέρα πάνε να σκάψουν και βρήκαν ένα κρουπί μαύρο - κάρβουνο! Μετά σκέφτηκε “αχ, γιατί δεν βγήκα!” Μα ποιος θα έβγαине; εσύ θα έβγαίνες; Ο πατέρας μου δεν την άφηνε. Λέει “μπορεί να είναι καλή αυτή, αλλά είναι άσχημη ώρα”. Το κρουπί το βρήκαν όμως με στάχτη μέσα. Μέχρι που μεγάλωσα το είχαμε στο σπίτι μας».

Φαντάσματα στρατιωτών

Μια ξεχωριστή ομάδα αφηγήσεων αφορά τα πνεύματα νεκρών στρατιωτών που εμφανίζονταν σε σημεία όπου σκοτώθηκαν πολλοί κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Στοιχειό νεκρού στρατιώτη

«Εκείνα τα χρόνια, όταν εδώ ήταν Ιταλοί και Γερμανοί, είχε πολλούς σκοτωμένους. Τους αφήναν κάτω, εκεί που σκοτωνόντουσαν, πολλά αίματα, κόκκαλα, όλ' αυτά. Μετά τον πόλεμο, άλλο ήταν να πας στον δρόμο και να ξέρεις - εδώ σκοτώθηκε κάποιος - κάτι θα έχεις, ένα φόβο. Ο αδελφός μου δούλευε μαραγκός. Εκεί στον Παντέλη, στη στροφή, όταν κατέβαινε στα μισά του δρόμου, άκουγε θόρυβο, σαν γκαζοντενεκέδες. Ήταν δεκαεφτά-είκοσι χρονών παλικάρι. Άρχισε, λέει, ν' ανατριχιάζει, κάποιος ήθελε να τον σπρώξει. Ο αδελφός μου φορούσε τον σταυρό, δεν θα του 'κανε βλάβη. Άκουγε συνέχεια ντενεκέδες. Είδε κάτι σαν ένα μικρό γουρλάκι, στα δεξιά του. Μετά, το γουρλάκι πήγε αριστερά, μετά διέσχισε τον δρόμο μπροστά του - μια δεξιά, μια αριστερά. Ήταν το στοιχειό, άσχημη ώρα. Μόλις μπήκε μέσα στο σπίτι μας, έπεσε κάτω. Το μισό του σώμα έπεσε μέσα, και το μισό έξω απ' την πόρτα.

³ Στην τοπική διάλεκτο σημαίνει «πιθάρι».

Έτσι τα παπούτσια του -τα οποία ήταν έξω- λειώσαν από την άσχημη ώρα. Ήταν ένας θόρυβος έξω απ' το σπίτι! Έμεις πάντα είχαμε δίχτυ στην πόρτα. Το δίχτυ είναι σταυροί. Μας το 'λεγε "πάντα να φοράτε τον σταυρό κι ένα χαίμαλι". Βρήκαμε στάχτη έξω. Αυτό ήταν μετά τον πόλεμο, αλλά πριν το '51. Εκεί που μέναμε εμείς, από πίσω, εκεί σκοτώθηκαν πολλοί στο σπίτι μας, ακριβώς δίπλα. Άλλοι έμειναν ανάπηροι».

Βλέπουμε λοιπόν ότι οι αφηγήσεις για τα φαντάσματα επηρεάζονται και από κοινωνικο-ιστορικές συνθήκες. Προκειμένου να καταλάβουμε γιατί οι ντόπιοι στη Λέρο μιλάνε για φαντάσματα στρατιωτών, θα επιστήσουμε την προσοχή του αναγνώστη στην ιστορία του νησιού κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η Λέρος ήταν υπό ιταλική κατοχή από το 1912. Όταν το 1940 η Ιταλία μπήκε επίσημα στο πόλεμο με την πλευρά της Γερμανίας, το νησί υπέφερε φοβερά από τις επιδρομές της βρετανικής αεροπορίας: βομβαρδίστηκε περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο νησί (μετά την Κρήτη)⁴. Στις 8 Σεπτεμβρίου του 1943 η Ιταλία υπέγραψε ανακωχή και πέρασε με το μέρος των Συμμάχων. Όταν βρετανικές ενισχύσεις έφτασαν στη Λέρο και τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα, ο τόπος βομβαρδιζόταν και πάλι, αυτή τη φορά όμως από τους Γερμανούς, επί 52 ημέρες. Τελικά το νησί κατελήφθη από τα γερμανικά στρατεύματα κατά τη Μάχη της Λέρου με την επιχείρηση «Τυφώνας» («Taifun»), με εναέριες και αμφίβιες εφόδους μεταξύ 12 - 16 Νοεμβρίου του 1943. Το πεζικό υποστηριζόταν από τα βομβαρδιστικά της «Luft-waffe». Το νησί παρέμεινε, έτσι, υπό γερμανική κατοχή μέχρι και το τέλος του πολέμου. Στη διάρκεια των τεσσάρων ημερών που κράτησε η μάχη της Λέρου, οι Βρετανοί είχαν 200 νεκρούς, οι Ιταλοί περίπου 230 και οι Γερμανοί 246. Επίσης υπήρξαν και 280 τραυματίες Βρετανοί και 677 Γερμανοί⁵... Δηλαδή συνολικά περίπου 676 νεκροί και 957 τραυματίες συν 162 αγνοούμενοι Γερμανοί!

Τα γεγονότα χαρακτήθηκαν ανεξίτηλα στη συλλογική μνήμη, μέχρι σημείου ακόμη και πράγματα που σχετίζονται απλώς και μόνον με τη φύση, να συνδέονται μέχρι και σήμερα με τους Γερμανούς. Έτσι, οι ντόπιοι ένα είδος ψαριού το λένε «Γερμανό», κι αυτό γιατί εμφανίστηκε μαζί με τον κατακτητή! Το ψάρι λέγεται κανονικά «αγριόσαρπα» και συναντάται κοντά στη στεριά σε λασπώδη μέρη. Είναι κανονικού μεγέθους, περίπου

⁴ Peter Schenk, *Πόλεμος στο Αιγαίο 1941-1945*, 2008. Anthony Rogers, *Το ολίσθημα του Τσίρτσιλ: οι επιχειρήσεις στο Αιγαίο Κως-Λέρος 1943*, 2003.

⁵ Ibid.

στρογγυλό στην κοιλιά και με κάποια αγκάθια πάνω του. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το χρώμα του, που είναι σταχτόμαυρο και με στίγματα, πράγμα που το έκανε να μοιάζει με τη γερμανική στρατιωτική στολή. Έτυχε, λοιπόν, να παρουσιαστεί για πρώτη φορά στα νερά της Λέρου την περίοδο που ήταν υπό τους Γερμανούς. Το πιθανότερο είναι να ανέβηκε από το Σουέζ, όταν άνοιξε η διώρυγα. Το ίδιο συνέβη και με άλλα ψάρια. Οι μεταναστεύσεις συμβαίνουν, καθώς βλέπουμε, συχνά και στη φύση!

Κατά τον πόλεμο και την κατοχή, παρότι έγιναν μάχες και βομβαρδισμοί, οι Λέριοι που σκοτώθηκαν ήταν λίγοι. Ωστόσο, χάθηκαν πολλοί, κατόπιν, από βόμβες και νάρκες που έμειναν στο έδαφος.

Υπνοβάτισσες

Στην προφορική παράδοση της Λέρου υπάρχουν αφηγήσεις για υπνοβάτισσες, που θεωρούνται κάτι ανάμεσα σε κανονικές γυναίκες και νεράιδες. Οι υπνοβάτισσες έβγαιναν τη νύχτα και περπατούσαν στους έρημους δρόμους του νησιού. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα οι γυναίκες φορούσαν άσπρα μακριά νυχτικά, κι έτσι ντυμένες μπορούσαν να φανούν σε κάποιον κουρασμένο ψαρά που γυρνούσε σπίτι τη νύχτα σαν φαντάσματα. Όμως, στους ντόπιους φαινόταν πολύ παράξενο κάποιος να υπνοβατεί και, αδυνατώντας να δώσουν εξήγηση, συνέδεαν το φαινόμενο με υπερφυσικές δυνάμεις. Στις αφηγήσεις για τις υπνοβάτισσες λένε ότι «ξυπνούσαν», δηλαδή έβγαιναν από τα σπίτια υπνοβατώντας «στα Σαραντάμερα πριν τα Χριστούγεννα» και όχι μόνο περπατούσαν, αλλά και ανάγκαζαν τους ανθρώπους που συναντούσαν στο δρόμο να χορεύουν, προσπαθώντας να τους πνίξουν. Καμιά φορά αυτές οι υπνοβάτισσες «στρίγκλιζαν», φώναζαν περπατώντας «ιιι». Τέτοιου είδους γυναίκες τις λέγανε και στρίγκλες. Πίστευαν ότι γίνεται στρίγκλα αυτή που γεννήθηκε την ώρα την οποία γεννήθηκε ο Χριστός.

Ευπνάνε όταν ακούνε τον κόκορα. Στις οικογένειες όπου ήξεραν ότι έχουν κάποια υπνοβάτισσα, έκαναν διάφορες τελετουργίες προφύλαξης, για να την εμποδίσουν να βγει έξω. Π.χ., έβαζαν πίσω από την πόρτα δίχτυ «για να μετράει <η υπνοβάτισσα> το δίχτυ, να ξημερώσει, ν' ακούσει τον κόκορα και να ξυπνήσει» ή πολλές φορές έβαζαν ένα δοχείο με νερό δίπλα στο κρεβάτι της για να μπει μέσα και να ξυπνήσει.

Παραθέτουμε εδώ την αφήγηση της Όλγας Τιρίκου που άκουσε την ιστορία αυτή από τον πατέρα της Αντώνιο Καρπαθάκη, γεννημένο το 1902 στη Λέρο: «Ο πατέρας μάς τα έλεγε όταν είμασταν μικρά. Εγώ γεννήθηκα το '43, αυτό ήταν πιο πριν. Αυτός έφευγε τη νύχτα να πάει με το σκάφος στη δουλειά του. Βγήκε λοιπόν απ' το σπίτι και πήγε εκεί απέναντι, που είναι ένα

εκκλησιάκι, ο Άϊ - Γιώργης. Εκεί στον δρόμο βλέπει μια κοπέλα με τ' άσπρα. Ήταν η ώρα της. Τον επιάνει απ' το λαιμό να τον πνίξει. Εκείνη την ώρα τον έβαλε να χορεύει. Χόρευε, χόρευε, έτσι λέει, πολύ χόρευε. Μα λέει ο πατέρας μου "τι είναι εδώ"; Της έδωσε ένα χαστούκι, της δίνει κι ένα άλλο απ' την άλλη και ξύπνησε. Τον βοήθησε γιατί ήταν στο σταυροδρόμι. Και αφού ξύπνησε, η κοπέλα τον αγκάλιασε και τον φίλησε. "Πρέπει να γνωρίσω και ποια κόρη είσαι", της λέει. Του λέει "Προς Θεού μην το βγάλεις απ' το στόμα σου, μην το συζητήσεις ποια είμαι εγώ". Λεριά ήταν βέβαια, από πολύ καλή οικογένεια. Είχε κι άλλες στη Λέρο. Μια ήταν δασκάλα. Έφευγε τη νύχτα και πολλές φορές τη συναντούσαν στο δρόμο και δεν σε πείραζε».

Η αντιμετώπιση των γυναικών που υπονοβατούν ως ημι-υπερφυσικά όντα εκφράζει την τάση της παραδοσιακής κοινωνίας να στιγματίζει κάθε ασυνήθιστη συμπεριφορά σαν κάτι εξωτικό - μέχρι και ξωτικό!

Ξένοι τουρίστες σε αναζήτηση υπερφυσικών φαινομένων και πνευμάτων

Από τα τέλη της δεκαετίας του '90 του 20^{ου} αιώνα έρχονται στη Λέρο από τη Δανία οργανωμένα γκρουπ τουριστών, που ψάχνουν για «υπερφυσικά φαινόμενα», επικοινωνία με τα πνεύματα των νεκρών και παρόμοιες ασυνήθιστες εμπειρίες. Τέτοιες αναζητήσεις έχουν σχέση με το κίνημα της Νέας Εποχής και τον πνευματισμό. Η λεγόμενη «Νέα Εποχή» είναι αποκρυφιστικό κίνημα, που αναπτύχθηκε στις Δυτικές χώρες κατά τη δεκαετία του 1970⁶. Πολλές από τις ιδέες του κινήματος αυτού έχουν τις ρίζες τους στις πνευματικές και θρησκευτικές παραδόσεις της Δύσης, αλλά και της Άπω Ανατολής, αναμειγμένες με σύγχρονες ιδέες από επιστήμες, όπως η ψυχολογία και η οικολογία. Πρόκειται για μια εναλλακτική υποκοουλτούρα, της οποίας οι οπαδοί ενδιαφέρονται για τον διαλογισμό, τη μετενσάρκωση, την υγιεινή διατροφή, τους κρυστάλλους, τις «πνευματικές» εμπειρίες, το περιβάλλον, διάφορες ψευδο-επιστήμες, άλυτα μυστήρια, κ.λ.π.⁷

Πνευματισμός, με την ευρεία έννοια, ονομάζεται το σύνολο των πρακτικών και των μέσων που χρησιμοποιούνται με σκοπό την επικοινωνία με το «πνευματικό βασίλειο», δηλ. με τις «ψυχές» των νεκρών. Προϋποθέτει ότι ένα πνευματικό μέρος του ανθρώπου επιζεί μετά τον θάνατο του υλικού

⁶ Olav Hammer, "New Age Movement". Dictionary of Gnosis and Western Esotericism. Wouter Hanegraaff (editor). LeidenQ Brill 2006. p. 855.

⁷ Wouter Hanegraaff, "New Age Religion and Western Culture: Esotericism in the Mirror of Secular Thought". Leiden: Brill 1996, p. 182-188.

σώματος και μπορεί να επικοινωνεί με τους ζωντανούς, συνήθως μέσω κάποιου μέντιουμ.⁸ Κύριο χαρακτηριστικό του είναι η πεποίθηση ότι τα πνεύματα των νεκρών οικούν στον πνευματικό κόσμο και έχουν την ικανότητα και την τάση να επικοινωνούν με τους ζωντανούς. Οποιοσδήποτε μπορεί να λάβει μηνύματα από πνεύματα, εντούτοις η «επίσημη» συνάντηση μπορεί να γίνει μόνο μέσω «μέντιουμ», που είναι τα μόνα ικανά να παρέχουν και πληροφορίες για τη μεταθανάτια ζωή. Ως άτυπη θρησκευτική κίνηση, ο εσωτερισμός άνθισε για μισό αιώνα χωρίς κείμενα ή κάποια επίσημη οργάνωση, αλλά μόνο μέσω «υπνωτιστών», αποκρυφιστικών συναντήσεων, καθώς και της προσηλυτιστικής δράσης μορφωμένων μέντιουμ.⁹

Έτσι, ένα νησί σαν τη Λέρο, με πολλές φυσικές ομορφιές και οικολογικό πλούτο από τη μια πλευρά, αλλά και με ιστορίες για υπνοβάτισσες, στοιχειά και πολλούς σκοτωμένους στον πόλεμο, από την άλλη, φάνηκε πολύ ενδιαφέρον σε κάποιους τουρίστες από τη Δανία τους οποίους προσείλκυε η «Νέα Εποχή» και ο εσωτερισμός.

Συμπεράσματα

Στη ζωή της τοπικής κοινότητας ο ρόλος αυτών των αφηγήσεων, με την πάροδο του χρόνου, έχει αλλάξει. Ενώ παλιότερα χρησιμοποιούνταν για τον εκφοβισμό άτακτων παιδιών, τη ρύθμιση ορισμένων κοινωνικών σχέσεων και τη διασκέδαση, σήμερα αποσκοπούν κυρίως στην προσέλκυση τουριστών που αναζητούν ασυνήθιστες υπερφυσικές εμπειρίες.

⁸ Arturo Lanocitta, “Η ιστορία του πνευματισμού”, *Ιστορία εικονογραφημένη*, τχ. 65 (Νοέμβριος 1973), σελ. 118-121.

⁹ Ibid.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	σελ. 9
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ: Η σημασία της τεκμηρίωσης σε θέματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Εφαρμογές σε έργα αποκατάστασης και ανάδειξης μνημείων και αρχαιολογικών χώρων	13
ΜΑΝΟΛΗΣ ΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Όψεις της Κυμισάλας κατά τον 19 ^ο αιώνα: Από τις πρώτες αρχαιολογικές περιγραφές μέχρι τις έρευνες του Alfred Biliotti (1843-1880)	28
ΒΑΓΓΕΛΗΣ Δ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ: Ο Αγαμέμνων «έν Ίκαρίω»;	58
ΘΕΟΔΟΣΗΣ ΔΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: Ιπποκράτης, ο Κώος Ασκληπιάδης	65
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΔΡΕΛΙΩΣΗ-ΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥ: Από το έργο ενός γραμματικού και ποιητή της πρώιμης ελληνιστικής εποχής από τη Ρόδο	101
ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΛΑΚΗ – ΚΟΛΛΙΑ: Ο Κολοσσός της Ρόδου από τις αρχαίες πηγές και τις εικονογραφικές παραστάσεις ή «Πώς η φαντασία υποσκελίζει την ιστορία».....	130
ΝΙΚΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ: Τμήμα ρωμαϊκής οικίας με πιθανό κήπο	156
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΑΝΟΥΣΟΥ – ΝΤΕΛΛΑ: Η πόλη της Ρόδου. Από την αρχαιότητα στο Μεσαίωνα	172
ΙΩΑΝΝΗΣ ΗΛ. ΒΟΛΑΝΑΚΗΣ: Κανόνος: Μια πόλη της Ροδιακής Περαίας. Τα παλαιοχριστιανικά μνημεία.....	184
ΧΑΡΙΣΤΟΥΛΑ ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΗ: Αρχαιολογικά τεκμήρια και ζώσα παράδοση. Το ιερό προσκύνημα της Παναγίας Τσαμπίκας στον Αρχάγγελο Ρόδου	205
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΨΑΡΡΗ: Διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς και τουρισμός. Το παράδειγμα της Μεσαιωνικής Πόλης της Ρόδου	219
ΧΑΡΗΣ ΚΟΥΤΕΛΑΚΗΣ: Η «Πέρβα» της Νισύρου	230
ΚΩΣΤΑΣ ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ: Σύμη. Η εξέλιξη του οικισμού από τον πρώιμο πολεοδομικό ιστό του Μεσαίωνα έως τον εικοστό αιώνα	238
ΜΙΧΑΛΗΣ ΕΥΣΤ. ΣΚΑΝΔΑΛΙΔΗΣ: Αρχαίο διαλεκτικό υπόστρωμα στο γλωσσικό ιδίωμα της Νισύρου	248
ΝΑΘΑΝΑΗΛ-ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΔΙΑΚΟΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ: Οσία Μελώ – Μητροπολίτης Ρόδου Μητροφάνης. Μια πνευματική συνάντηση στην Κω	253
ΝΙΚΟΣ Μ. ΜΑΚΡΗΣ: Πληροφορίες για τη μεταβυζαντινή Κάρπαθο από την αλληλογραφία των Γρηγορόπουλων (1492-1501)	260
ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ: «Μια φωνή γλυκύτερα του μέλιτος». Πρόσθετα στοιχεία για τη σχέση του Εφραίμ του Αθηναίου (μεταξύ 1713 και 1718-1770) με την Πατμιάδα Σχολή. Η μαρτυρία του κώ-	

δικα 2310 της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος.....	296
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΣΛΑΝΙΔΗΣ: Η Λέρος στα χρόνια της Επανάστασης του 1821 μέσα από τις πηγές	311
ΝΙΚΟΛΟΣ ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ: Η συμμακιά σκάφη (sumbek) – Η φόρμουλα ένα της Μεσογείου	328
ΜΗΝΑΣ ΜΙΧ. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Η Κάσος μέσα από τους αιώνες. Η ναυτιλία και η σχέση της με τις Κυκλάδες	345
ΕΛΕΝΗ ΖΑΧΑΡΙΟΥ – ΜΑΜΑΛΙΓΚΑ: Δημοτικά τραγούδια από το Παραδείσι της Ρόδου	371
ΜΑΝΟΛΗΣ ΜΑΚΡΗΣ: Η λαογραφική έρευνα στα αλύτρωτα Δωδεκάνησα	407
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι. ΧΑΤΖΗΘΕΟΔΩΡΟΥ: Η παραδοσιακή μουσική Θράκης - Ανατολικού Αιγαίου – Κύπρου ως έκφραση ενότητας του χώρου	423
ΓΙΑΝΝΗΣ ΝΙΩΤΑΚΗΣ: Κρήτη – Ρόδος. Δεσμοί που χάνονται στον χρόνο	451
ΓΙΑΝΝΗΣ Θ. ΠΑΤΕΛΛΗΣ: Η κοινωνική πρόνοια στην Κάλυμνο την εποχή της Δημογεροντίας	457
ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΙΑΔΟΠΟΥΛΟΣ: Ανώνυμη δωδεκανήσια αρχιτεκτονική – διδάγματα	466
ΜΑΡΙΑ –ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΓΕΩΡΓΑΛΛΗ: Η τυπολογική επισκόπηση της οικιστικής αρχιτεκτονικής της Λίνδου	471
ΜΑΡΙΑ–ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΓΕΩΡΓΑΛΛΗ, ΠΑΥΛΟΣ ΔΙΑΚΟΣΤΑΜΑΤΙΟΥ: Προδιαγραφές επεμβάσεων για την προστασία και ανάδειξη του μνημειακού χαρακτήρα του ιστορικού διατηρητέου οικιστικού συγκροτήματος της Λίνδου Ρόδου	509
ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ: Τα θειοχώματα του ηφαιστείου της Νισύρου. Διαχρονική προσέγγιση της εκμετάλλευσής τους	547
ΚΑΙΤΗ ΚΑΠΑΔΑΚΗ – ΣΠΥΡΟΥ: Η αμπελουργία στους Λειψούς. Το περίφημο φωκιανό κρασί	557
ΚΩΣΤΑΣ Ε. ΜΗΝΕΤΤΟΣ: Μιχαήλ Νεοκλέους Καλαβρός – 50 χρόνια αγώνων για την Κάλυμνο, τη Δωδεκάνησο και την ελευθερία τους	565
ΣΤΑΥΡΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ: Φορείς στήριξης της ελληνικής παιδείας κατά την πρώτη περίοδο της Ιταλοκρατίας (1912 – 1920): Η προσφορά και η δράση των σωματείων «Εργάνη Αθηνά» και «Διαγόρας»	584
ΙΟΥΛΙΑ Κ. ΠΑΠΑΕΥΤΥΧΙΟΥ: Ιταλική αρχιτεκτονική του μεσοπολέμου στην πόλη της Κω	592
ΓΙΩΡΓΟΣ ΝΤΕΛΛΑΣ: Το τουριστικό συγκρότημα στον Προφήτη Ηλία στη Ρόδο	608
ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ Ε. ΜΙΑΟΥΛΗΣ: Η επίσκεψη του Ιταλού βασιλιά Βιττό-	

ριο Εμμανουέλε Γ΄ στην Πάτμο μέσα από τα ανέκδοτα πρακτικά της Ι. Μονής Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου.....	631
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΑΒΟΡΙΑΝΑΚΗΣ: Οι γεωγραφικοί και ιστορικοί οδηγοί των βρετανικών υπηρεσιών πληροφοριών κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ως πηγή για την ιστορία των νησιών του Νοτιοανατολικού Αιγαίου	637
ΜΑΝΩΛΗΣ Γ. ΚΑΣΣΩΤΗΣ: Η εβραϊκή παροιμία της Ρόδου	658
ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ: Μνημεία του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου στην πόλη της Ρόδου. Το παράδειγμα του ανδριάντα του Αλεξάνδρου Διάκου	674
ΜΑΡΙΑ ΤΟΥΛΑΝΤΑ – ΠΑΡΙΣΙΔΗ: Απόσταγμα από το Μητρώον Παλαιών Πολεμιστών και αντιστασιακών Δήμου Κω. Εθνική αντίσταση – Αθώα θύματα	687
ΒΑΣΙΛΗΣ Ι. ΓΕΡΓΑΤΣΟΥΛΗΣ: Το παραδοσιακό παιχνίδι «Τσίμπι τσίμπι τον ατό»: Νέες καρπαθιακές, πελοποννησιακές και θεσσαλικές παραλλαγές	727
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΙΑΚΑΣ: «. Στα καλά, τ' αργυρά και τα μαλαματένια». Το έθιμο «τα εφτά του μωρού» ως διαβατήρια τελετουργία στο χωριό Τριάντα της Ρόδου, καταγραφή, επισκόπηση και μελέτη ..	744
ΤΙΤΣΑ ΠΙΠΙΝΟΥ: Έθιμα προίκας και υποχρεώσεις της νύφης στην οικογένεια του γαμπρού	762
ΜΑΡΙΑ ΣΑΡΡΗ – ΜΠΕΧΡΑΚΗ: Μητριαρχία στον Όμηρο και στα δημώδη της Καρπάθου	767
ΧΑΡΑ ΚΟΣΕΓΙΑΝ: Πολυπολιτισμικές συναντήσεις, όπως απαντώνται στα παραδοσιακά τραγούδια της Ολύμπου Καρπάθου	773
ΒΕΝΕΤΙΑ ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΑ: Τα κάλαντα Χριστουγέννων και Πρωτοχρονιάς στην Κάρπαθο	791
ΜΑΡΙΑ Γ. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗ: Οι καμουζέλλες στο χωριό Απόλλωνα Ρόδου. Τα καρναβαλικά δίστιχα και ο επικοινωνιακός τους ρόλος	841
ANNA N. ΣΑΚΑΡΕΛΛΟΥ: Η μουσική του τόπου στον άλλο τόπο της μουσικής: Το γλέντι από την Όλυμπο Καρπάθου στον αστικό χώρο. Μια εμπειρία	861
ΓΚΟΡΝΤΑΝΑ ΜΠΛΑΓΚΟΓΙΕΒΙΤΣ: Σύγχρονες αφηγήσεις για φαντάσματα και ξωτικά στο νησί της Λέρου – Διαχρονική αλλαγή του ρόλου τους στη ζωή της τοπικής κοινωνίας	887
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΗΣ – ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΚΟΥΝΤΟΥΡΗ: Τοπικά ιδιώματα – διαφορετικότητα – ταυτότητα στην εκπαίδευση: Προτάσεις αξιοποίησης του ιδιώματος της Καλύμνου	894
ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΚΟΖΑ: Παραμυθάδες κι αλαφροΐσκιωτοι από τον Αρχάγγελο Ρόδου	902
ΚΩΣΤΑΣ Ε. ΣΚΑΝΔΑΛΙΔΗΣ: Λαϊκές αφηγήσεις. Ιστορίες και παρα-	

μύθια από το Γεννάδι της Ρόδου.....	907
ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΕΜΜ. ΖΟΥΜΠΑ: Γεωμορφολογία χερσαίου και υποθαλάσσιου χώρου Κεφάλου –Κω. Βράχος Παλαιόνυφη ή Καστρί	914
ΧΑΡΑ ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΗ: Αναβαθμίδες της Τήλου και η αισθητική τους αξία.	922
ΝΙΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ: Αναπτυξιακό πρότυπο Κάσου	940
JOHN ROBERT BARNES: REFLECTIONS ON AN OTTO-MAN LIBRARY: the Hafiz Ahmed Ağa Library in the Old Town of Rhodes: Part II (Σχολιασμός μιάς Οθωμανικής Βιβλιοθήκης- Η Βιβλιοθήκη του Χαφίζ Αχμέτ Αγά στην Παλιά Πόλη της Ρόδου: Μέρος II).....	963
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΣ: Από τη γωνία στο κέντρο: Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Λέρου	1044
ΟΛΓΑ ΚΑΝΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΥ: Εθελοντισμός: Προσφορά προς και από την κοινωνία των Λειψών	1055
ΠΑΝΟΣ ΒΕΝΕΡΗΣ: Πόλη της Ρόδου – Από τον κοινόχρηστο χώρο – πράσινο στην πλατεία	1061
ΑΛΕΞΙΑ ΝΤΕΛΛΑ – ΦΩΤΕΙΝΗ ΠΟΥΛΑΚΗ: Επεμβαίνοντας στο βιομηχανικό και αρχαιολογικό τοπίο της Ρόδου. Ο αλευρόμυλος SAMICA	1070
ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΥΛΑΚΗΣ: Ελευθέριος Ι. Διακογιάννης, ο εξάγγελος μιας ανυπότακτης μνήμης	1087
ΜΑΝΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ: Σελίδες ημερολογίου για την ζωγραφική, για την τέχνη και τη ζωή. Σχόλια και παρατηρήσεις πάνω σε θέματα που με απασχόλησαν, οπτικές και τρόποι προσέγγισής τους	1100
ΣΤΑΜΑΤΙΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ: Η αυτοεκτίμηση ως δημιουργικό μέσο της εκπαιδευτικής και παιδαγωγικής διαδικασίας. Θεωρία και πρακτική εφαρμογή από τα σχολεία της Ρόδου.....	1133
ΑΓΓΕΛΟΣ ΧΑΤΖΑΤΟΓΛΟΥ: Επανασχεδιάζοντας τη Ρόδο.....	1148
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ: Το διασπορικό αφήγημα των Καστελλοριζιών της Αυστραλίας στον χώρο και στον χρόνο: Από την τοπική στην πολυτοπική και στη διαδικτυακή συγκρότηση της ταυτότητας	1158

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΤΟΜΟΣ ΚΖ΄

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΜΟΣ ΚΖ' Έτος 2017

ΕΚΔΟΤΗΣ:
ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

Γραφεία:

Βίλλα «Κλεόβουλος» Ν. Σάββα και Γ. Παπανικολάου

ΡΟΔΟΣ 851 00

Επιμέλεια ύλης – σελιδοποίηση: Μανόλης Μακρής

Χρηματοδότηση έκδοσης:

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ / ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τυπογραφείο

.....

ISSN 1105-6010

**ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ
ΒΡΑΒΕΙΟ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ**

**ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΑΚΑ
ΧΡΟΝΙΚΑ**

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΤΟΜΟΣ ΚΖ΄

**ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΕΚΔΟΣΗΣ:
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ**

ΡΟΛΟΣ 2017

